

THEODOR STORM'UN «KIRATLI» İSİMLİ HİKÂYESİNDE MEKAN YAPISI VE SEMBOLİK FONKSİYONU

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇOLAK*

Her edebî eserin belirli bir yapısı vardır. Bu yapı, eserin okuyucu tarafından bir bütün olarak algılanmasını sağlar. Edebî eserin bütünlüğü, çeşitli münferit yapı elementlerinin birbirini tamamlar bir şekilde bir araya gelmesiyle oluşur. Her münferit yapı elementinin belirli bir özelliği ve edebî eserin anlam bütünlüğüne katkısı bakımından bir değeri vardır.

Konuya bu açıdan yaklaştığımızda, mekanın, nesir eserde aksiyonun oluştuğu yeri, aksiyonu oluşturan figürlerin hareket sahasını, yaşam ortamını teşkil etmek ve onların ruhsal durumlarını yansıtan sembolik bir «arka plan» (Bedeutungsebene) meydana getirmek suretiyle edebî eserin yapısında ne derece önemli bir rol oynamış olduğunu kolayca görebiliriz.⁽¹⁾

Edebî eserde mekan, adı, yeri ve boyutları aslına uygun bir şekilde açıklanan gerçek bir yer olabilir. Bu şekilde tasvir edilen mekân okuyucuda poetik bir etki uyandırmaz ve eserin anlam bütünlüğüne bu yönde bir katkısı olmaz.⁽²⁾ Realist romanların ve hikayelerin mekan yapıları ve tasvirleri genellikle böyledir. Ernst Cassierer'in «estetik Mekan» (ästhetischer Raum) olarak tanımladığı poetik mekanın, tabiri caizse saydam olması ve ön plandaki nesnel görünümünün arkasında, yazarın eserinde aktarmaya çalıştığı görüşünün okuyucu tarafından etkin bir biçimde anlaşılmasına yardım etmesi gerekir. Yani, eserde sembolik bir rol oynayarak olayın ve figürlerin daha net bir biçimde anlaşılmasına katkıda bulunması gerekir.⁽³⁾

Bununla beraber bir edebî eserde yukarıda açıkladığımız gibi gerçek ve son derece nesnel bir biçimde tasvir edilen bir mekan, çeşitli edebi unsurların katkısıyla anlam yüklü, poetik bir yapıya dönüştürülebilir.⁽⁴⁾

(*) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili.

(1) Herman Meyer, Raum und Zeit in W. Raabes Erzählkunst, deutsche vierteljahrsschrift für Lit. wiss. und Geistesges., 27. Jahrgang 1953, s. 239.

(2) H. Meyer, Raumgestaltung und Raumsymbolik in der Erzählkunst, 1953 s. 212.

(3) Meyer, Raum U.Z. in Raabe, s. 244.

(4) Frank Maatje, Versuch einer Poetik des Raumes, 1968/69, s. 402.

«Kıratlı» da bu tür mekan sözkonusudur. Storm bu eserinde Husum civarında Hattstedt isimli kasabada bulunan seti ve bu set vasıtasıyla denizden kazanılmış araziye mekan olarak seçmekte ve bu yerel mekanı, bu bölgede yaşayan Frizya halkının batıl inançlarından kaynaklanan bir takım doğa üstü güçlerle donatarak realist bir zeminde gerçek üstü bir atmosfer yaratmakta ve bu suretle mekana eserin yapısal bütünlüğünü belirleyen sembolik anlam etkinliği kazandırmaktadır. Böylece eserin oturtulduğu son derece realist bir ortamda esrarlı, romantik bir motif oluşturulmaktadır.

Şimdi esere geçerek mekan yapısını ve sembolik fonksiyonlarını araştıralım. Mekanın, eserin yapısı içindeki rolünü ve değerini ortaya koymaya çalışalım.

— 1 —

Hikayeden çok bir romanı andıran bu geniş kapsamlı eser karmaşık bir yapısal özellik arz etmektedir. Alışılmış novel türünden farklı olarak burada iç içe iki «çerçeve hikaye» (Rahmenerzählung) ve bir «iç hikaye» (Binnerzählung) bulunmaktadır. Birinci çerçevede anlatıcı olarak Storm ortaya çıkmakta ve bu hikayeyi büyük büyük annesi bayan Senatör Feddersen'in evinde bir dergiden okumuş olduğunu bildirmektedir. Böylece anlatıcı olarak Storm birinci çerçevede hikaye ile arasında bir mesafe yaratmakta ve eserde geçen olayların gerçekliği hakkındaki sorumluluğu üzerine almış olmaktadır.⁽⁵⁾ İkinci çerçeve hikayede ortaya çıkan anlatıcı son derece kötü, fırtınalı bir havada alaca karanlıkta set üzerinde kuzeye doğru at sürmektedir. Korkunç fırtına ve uğuldayan deniz atlıyı bir an için korkutur ve geri dönmeye zorlar. Fakat atlı gideceği yolun geldiği mesafeden daha kısa olduğunu düşünerek yoluna devam eder. Akşam karanlığında yolda ilerlerken birden yanından süzülüp geçen kıratlı hayaletini görür.

Fakat şimdi seddin üzerinde bana doğru bir şey gelmekteydi, hiç bir şey duymuyordum, fakat ay ışığı belirdiğinde karaltı halinde bir şekil farkedebilir gibiyordum. Az sonra yaklaştığında bunun, yüksek bacaklı bir kıratın üzerinde oturduğunu gördüm. Omuzları üzerinden koyu bir pardesü dalgalanıyor ve yanımdan geçerken solgun yüzünde parlayan iki göz bana doğru bakıyordu.⁽⁶⁾

(5) Wolfgang Zuber, Natur und Landschaft in der spät. Novellistik T. Storms, Göttingen, 1969, s. 105.

(6) Theodor Storm, Der Schimmelreiter, Frankfurt am Main 1983 Bd 6, s. 10.

Kıratlı hayaleti ortaya çıkmadan önce tabiat, ilk defa kendini gösterdiği hikayenin ikinci çerçevesinde azgın ve korkunç bir görünüme bürünerek adeta hayalet atlinin meydana çıkmasına zemin teşkil etmekte ve bu suretle korku ve gerilimin artmasını sağlamaktadır. Çöken akşam karanlığı, ölgün ay ışığı ve çınlayan martı sesleri nesnel mekanı esrarlı ve korkunç bir şekle dönüştürmektedir.

Öfkeli bir gürültü ile sürekli sedlere hücum eden ve arasına benim ve atımın üzerine kirli köpükler sıçratan sarımsı gri renkte dalgalardan başka bir şey görmüyordum. Onun arkasında yerle göğü birbirinden ayırmaya engel olan alaca karanlık vardı... Gece karanlığı basmıştı... Kanadlarıyla bana veya kısrağıma dokunan kuşların bağırmasıyla rüzgâr ve suyun gürültüsünden başka bir şey işitemiyordum.⁽⁷⁾

Böylece tabiat muhtevaya uyum sağlamakta ve bu suretle muhtevanın etkinliğini son derece arttırmaktadır.

Hayalet karşısında dehşete kapılan anlatıcı seddin iç tarafındaki tepciklerde bulunan evlerden gelen ışık hüzmelerini görünce son derece sevinir ve atını o tarafa doğru sürer. Seddin dışında esrarengiz gerçek üstü güçlerin hakim olduğu tabiata karşılık seddin iç tarafında tepelerdeki evlerde huzur ve sükunet hüküm sürmektedir. Bu evlerden gelen ışık hüzmeleri anlatıcı için bir kurtuluş ümidi, bu korkunç havada bir sığınak teşkil etmektedir.

Fakat şimdi sevinçle selamladığım başka bir şey gördüm. Aşağıdaki araziden bana doğru dağınık ışık hüzmeleri uzanıyordu. Bunlar dağınık bir şekilde tepciklerin üzerinde bulunan uzun friezevlerinden gelyordu.⁽⁸⁾

Anlatıcı burada bulunan bir lokantaya girer.⁽⁹⁾ Lokantadaki insanların konusu da dışardaki fırtınadır. Çünkü suların kabarmasına setlerin dayanıp dayanamayacağı endişesi içindedirler. Korkunç bir görünümde tasvir edilen tabiat gerçek yüzüyle ortaya çıkmakta ve bu kıyıda yaşayan insanların varlığını tehdit eden bir unsura dönüşmektedir.

Anlatıcı dışarda gördüğü kıratlı hayaletinden bahsetmeye başlayınca birden lokantadaki insanları derin bir korku sarar, merakla anlatıcının et-

(7) T. Storm, Schimmelreiter, s. 9.

(8) Storm, s. 11.

(9) Schimmelreiterkrug isimli bu lokanta bugün halâ Hattstedt seddinin iç tarafında bulunmakta ve bölgeyi gezen yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret edilmektedir.

rafına toplanırlar. Bu sırada aralarında bulunan yaşlı bir öğretmen söze girerek ona «kıratlı» nın hikayesini anlatmaya başlar. Üçüncü anlatıcı olarak yaşlı öğretmenin devreye girmesiyle iç hikâye, yani olay kahramanı Hauke Haien'in hikayesi başlar.

Bu üç anlatım düzleminde mekan değişik biçimde teşkil edilmiş ve farklı fonksiyonlar arz etmektedir. Novelin gerçek mekanı birinci çerçeve hikaye içindeki büyük annenin annesinin odasıdır. Bunun diğer bir hikayesi «Immensee» de olduğu gibi kapalı mekandan çıkarak dış dünyaya açılmakta ve tabiat kendini göstermektedir.

Yüzyılımızın otuzuncu yıllarında bir gün —anlatıcı böyle başlıyor—
çok kötü bir havada atla kuzey Frizya sedleri üzerinde gidiyordum.⁽¹⁰⁾

Fakat atlının ikinci çerçeve hikayede lokantaya girmesiyle aksiyon yine kapalı bir mekana sıkıştırılır. Lokantada ikinci anlatıcının geçmişe dönüşü ile üçüncü anlatım düzlemi, yani iç hikaye yine dış dünyada başlar ve gelişir.

Burada dikkati çeken husus her iki geriye dönüş sahnesinin de kapalı mekanda meydana gelmiş olmasıdır. Bunun sebebi ev, oda veya lokanta gibi kapalı yerlerin düşünmeye, hatırlamaya müsait ortamlar olmasıdır. Bu tür kapalı mekanlar insanların rahatça oturup konuşmalarına, eskiyi hatırlamalarına imkân verirler. Storm, hikâyelerinde anlatıcılarını geçmişe yöneltirken genellikle kapalı mekanın bu özelliğinden yararlanmıştı.

Hikayede ortaya çıkan bu üç anlatıcı Kuzey Frizya bölgesini eserin mekanı olarak belirlemektedirler. Bu bölge denizin med zamanı kabarıp etrafı sular altında bıraktığı bir yerdir. İnsanlar yüzyıllar boyu denizin, topraklarını sular altında bırakmasına karşı koymak için sedler kurmuşlar ve azgın denizle mücadele etmişlerdir.

Hikayenin ana figürü Hauke Haien denizle mücadelesini daha yeni ve akılcı metodlarla sürdürmek ister, fakat bölge halkının koyu taassup ve cehaletinden kaynaklanan katı muhalefeti ile karşılaşır ve yalnız kalır. Sonunda bütün gayret ve çabaları boşa çıkar ve başarısızlığa uğrayarak ailesi ile birlikte yok olur.

Kuzeydoğunun bu tenha ve esrarlı sahili toplum karşısında tek başına kalan Hauke'nin yalnızlığını yansıtmaya son derece uygun bir mekan oluşturmaktadır. Gerçek üstü güçlerle donatılmış olarak ortaya çıkan deniz ve cahil köy halkı, Hauke'nin mücadele ettiği bu iki güç kendi aralarında bir

(10) Storm, s. 9.

özdeşlik arz etmektedirler. Çünkü ikisi de kendilerine şekil vermeye, onarmaya çalışan mantıklı yaklaşımı bilinçsizce yıkmaya, yoketmeye çalışmaktadırlar. Deniz ve toplum Hauke'yi tehdit eden iki ayrı güç olarak ortaya çıkmaktadır.

Bundan dolayı deniz son derece isabetli seçilmiş, hikayenin odak noktasını teşkil eden bir mekandır. Med zamanları kabarıp çevreye zarar vermesi nedeniyle çevre köylüleri üzerinde sürekli derin korku uyandırmış ve bu korkudan kaynaklanan pek çok batıl inançların doğmasına neden olmuştur. Cahil köylülerin yaşam biçimlerini ve düşünce dünyalarını olumsuz yönde etkilemiştir. Yeni seddin inşası esnasında seddin temelini canlı bir köpek gömmek istemeleri bunun açık bir örneğidir.

Bu sırada donmuş ve yolunu şaşırarak insan ve arabalar arasına sürüklenmiş olan küçük, sarı bir köpeğin inleyen sesi duyuldu... Bunun yukardan fırlatıldığını gören Hauke'nin yüzü birdenbre öfkeden kıpkırmızı kesilmişti.⁽¹¹⁾

Hauke köpeğin gömülmesini engellemeye çalışırken işçilerin arasından kaba enseli bir köylü ileri çıkarak :

Bunu ben yaptım... Bunu yapan doğru yapmıştır. Çünkü, seddinizin dayanması lazımsa, bunun içine canlı bir şey gömülmesi gerekir.⁽¹²⁾

Denizin kabaran sularını sedle engelleyerek kazanılan uçsuz bucaksız topraklar, azgın ve yıkıcı denizin karşısında sakin ve huzurlu tabiatı teşkil etmektedir.

Denizden kazanılan arazinin her tarafında şimdi beyaz yoncalar çiçek açıyor, denizden korunmuş bu otlaklarda yürürken insanın yüzüne ilkbahar rüzgârı tatlı kokular getiriyordu.⁽¹³⁾

Sed ise bu iki zıt mekanın arasında adeta olayların sergilendiği bir sahne teşkil etmektedir.

Hauke Haien matematiğe son derece yetenekli, sorunlara akılcı yaklaşan bir insandır. Geleneksel sed inşa tarzını bir tarafa bırakıp daha modern ve dayanıklı bir sed yapmak en büyük emelidir ve çocukluğundan beri kafasında böyle bir seddi planlamaktadır.

(11) Storm, s. 88.

(12) Storm, s. 89.

(13) Storm, s. 54.

Burada saatlerce takip ettiği tek şey, kuzey denizi sularının parçalanmış köpükleriydi... delikanlı uzun uzun baktıktan sonra başını salladı ve sanki sedde daha tatlı bir eğim sağlamak ister gibi, eliyle havada yumuşak bir hat çizdi.⁽¹⁴⁾

Sed beyinin kızı ile evlenir ve sed beyinin ölümünden sonra yeni sed beyi seçilir. Artık hayatının eseri olacak seddi inşa ettirmek için her türlü imkân ve yetkiye sahip olmuştur. Fakat cahil köylülere ters düşen akılcı ve mantıklı tavırları yüzünden sürekli topluma yabancılaşır. Etrafında karısı Elke ve kızından başka hiç bir dost bulamaz. Hauke bu yalnızlık anlarında sürekli sedde gider ve orada tabiatla başbaşa kalarak dinlenmeye çalışır. Fakat bu sakin bir dinlenme şeklinde değil, aksine amansız bir mücadeleye zemin arayışı içinde, tabiatın yıkıcı gücüne karşı durma ihtirası içinde onunla bir tür ruhsal bütünleşmedir.⁽¹⁵⁾ Hırçın ve azgın deniz Hauken'in ihtirası dolu, mücadeleye iç dünyasını yansıtmaktadır. Hauke denizde kendi karşısını görmekte ve onu altetmeye çalışmaktadır.

Med zamanı fırtınalı havaya bakmadan yalnız başına uzakta seddin üzerine uzanırdı. Martılar bağırırken, suların sedde saldırarak geri çekildikleri ve çimenli yerden büyük bir parça koparıp çekildikleri zaman Hauken'in hiddetli gülüşünü ve gürültü içinde : «İnsanlar gibi sizde birşey yapamıyorsunuz» diye bağırmasını işitmek mümkün olurdu.⁽¹⁶⁾

Denizin kabarması ve azgın köpüklü sularıyla kıyıyı yıkması ile Hauke'nin, hedefine ulaşmada gösterdiği öfke ve acımasızlık Paralellik arzetedir.⁽¹⁷⁾ Burada kabaran deniz Hauke'nin coşkun ve ihtiraslı iç dünyasını yansıtan bir sembole dönüşmektedir.

Storm başta da belirttiğimiz gibi olayı yerleştirdiği yerel mekanı, ses, ışık ve müzik gibi çeşitli unsurları kullanarak esrarlı bir havaya bürünmekte ve bu suretle gerçek, nesnel bir mekanda oluşan muhtevayı gerçeküstü, romantik bir sahaya aktarmaktadır.

Firizya dilinde «Jewershallig» diye isimlendirilen küçük bir adada köy halkı mehtaplı ve sisli gecelerde suda boğulmuş koyunların beyaz iskeletlerini ve bir at iskeletini görmüş olduklarını ileri sürmektedirler.

(14) Storm, s. 15.

(15) W. Zuber, Natur und Landschaft in der spät. Nov. Storms, s. 112.

(16) Storm, s. 17.

(17) W. Zuber, s. 112.

Mehtaplı gecelerde sedden bakıldığında, adanın üzerinde sis bulutlarının hareket ettiği görülürdü. Ay adayı tamamen aydınlatıldığında, orada denizde boğulmuş birkaç beyaz koyun iskeletiyle, oraya nasıl gittiği bir türlü anlaşılamayan bir at iskeletini farketmek mümkün olurmuş.»⁽¹⁸⁾

Set yöneticisinin uşağı Iven ve hizmetçi Carsten mehtaplı bir mart gecesinde adada at iskeletinin bir «kırat» şekline dönüşerek otlamaya başladığını korku ve şaşkınlıkla izlerler.

Ay halâ gökyüzünde olup, yavaş yavaş yükselmekte olan sularıyla çamurluk araziye ıslatmaya başlamış olan denizi aydınlatıyordu. Bu uçsuz bucaksız genişlikte hayvan sesi değil, ancak su şikirtisi duyuluyordu. Seddin gerisindeki ova da boştu... Hiç bir şey yerinden oynamıyor, ancak onların adada kırat zannettikleri şey hareket ediyordu.⁽¹⁹⁾

Storm yukarda tasvir etmiş olduğu son derece gerçek ve nesnel mekanı sisli gecede parlıyan ayışığı ile esrarlı bir havaya sokmakta, tabiata durgun ve sessiz bir görünüm vererek köylülerin batıl inançlarından kaynaklanan hayalet kıratın ortaya çıkacağı sahneyi hazırlamaktadır. Ay ışığı, sisli gece ve sessizlik motifleri tabiatın gerçeküstü görünümünün etkin bir şekilde ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Hikayenin ikinci çerçeve bölümünde anlatıcı sed üzerinde kuzeye doğru ilerlerken «Beyaz atlı» hayaletiyle karşılaşmadan önce tabiat yine bu gerçek dışı hadiseye uyum sağlamak durumundadır. Bunun için Storm yine yukarda belirttiğimiz ışık ve ses unsurlarını kullanmaktadır.

Hava buz gibi soğuktu, soğuktan donmuş ellerimle dizginleri zor tutuyordum. Sürekli bağırarak fırtına tarafından karaya sürülen kuzgun ve martılara da kızmıyordum. Gece karanlığı basmıştı, atımın ayaklarını da belirgin olarak göremiyordum. Hiç bir insana rastlamamıştım, kanatlarıyla bana veya vefalı atıma dokunan kuşların bağırmasıyla rüzgâr ve suyun gürültüsünden başka bir şey işitmiyordum.»⁽²⁰⁾

Gece karanlığı, uğuldayan rüzgar, çığlık atan kuşlar ve denizin uğultusu tabiatı korkunç ve tehditkar bir görünüme bürümekte ve böylece bundan sonra ortaya çıkacak kıratlı hayaletine uygun bir mekan oluşturmaktadır.

Hauke bu arada pazardan bir kırat satın alır. Hauke atı alıp giderken satıcı arkasından «tıpkı bir şeytan gibi güler»⁽²¹⁾ Hauke'nin titiz bakımı ve

(18) Storm, s. 91.

(19) Storm, s. 93.

(20) Storm, s. 88.

(21) Storm, s. 89.

ihdimamı altında at mükemmel bir şekilde gelişir. Kırat Hauke'ye garip bir bağlılık gösterir ve ondan başka kimseyi yanına yaklaştırmaz. Jewershallig' deki kırat ile bunun arasında yakın bir ilişki olduğu açıkça görülmektedir. Uşak Iven ve hizmeti Carsten bu garip at ortaya çıktıktan sonra adada at kemiklerinin kaybolduğunu keşfederler ve bu atın içinde şeytan olduğunu ileri sürerek Hauke'ye karşı köylülerin daha çok cephe almasına neden olurlar. Atla adeta bütünleşen Hauke'yi kötü ve tanrının lanetlediği bir kişi olarak görürler. Hauke'ye karşı olan olumsuz tutum ve tepkilerini set inşası sırasında açıkça ortaya koyarlar. Batıl inançları gereği seddin temelinde bir köpek gömmek istemelerine karşı çıkan Hauke'ye karşı açıkça tavır alırlar.

Rüzgar uğulduyor, yağmur kamçılıyordu. İşçiler küreklerini toprağa dayamış, bir kısmı da yere atmıştı.»⁽²²⁾

Anlatıcı, Hauke ve set işçileri arasında ortaya çıkan gerilimin şiddetini vurgulamak için yine tabiatı olumsuz bir görünüme bürünmekte ve bunun için ses unsurundan istifade etmektedir (uğuldayan rüzgar). Böylece tabiat insanla bütünleşmekte, onun iç dünyasını yansıtmaktadır.

Hikayenin sonunda tabiat artık bir tasvir unsuru, figürlerin karakter yapılarını ve iç dünyalarını yansıtan bir sembol görevi ifa etmekten çıkmakta, aktif bir güce dönüşerek hikayenin aksiyonu içindeki yerini almaktadır. Deniz gittikçe artan bir şiddetle Hauke Hein'in inşa ettiği sete doğru hücum etmekte, onun üzerinde gedikler açmaktadır.

Yaklaşan felaketten önce köyü Ann Grete ve Iven Johns'un ileri sürdükleri batıl iddialar sarmıştı.

«Fakat öte tarafta durum bize göre daha kötü, orada yalnız sinek ve haşarat değil, gökten kan bile yağmış, sonra papaz pazar sabahı yıkanma leğenine baktığında bunun içinde beş tane bezelye büyüklüğünde ölü kafası görmüş ve herkes bunu görmek için oraya gitmiş :»⁽²³⁾

Bütün köy halkı bu söylentilere dayanarak kötü bir felaketin kuzey Frizya'yı tehdit ettiği hususunda birleşiyordu.

«Bunlar herkesin üzerine ağır bir hava gibi çökmüş olup Kuzey Frizya memleketinin başına büyük bir felaketin geleceği hususunda gizli konuşmalar ceryan ediyordu.»⁽²⁴⁾

(22) Storm, s. 88.

(23) Storm, s. 108.

(24) Storm, s. 108.

Burada göze çarpan husus Storm'un felaketten önce realist ve sembolik düzlemleri irrasyonel düzlemle ustalıklı birleştirmesidir.

Fakat hikayenin sonunda ortaya çıkan feaket, yani kabaran denizin Hauke Heien'in inşa ettiği seti yıkarak ovayı basması son derece gerçekçi bir anlatım içinde ceryan etmektedir. Köy halkının ileri sürdüğü gerçeküstü iddiaları belgeleyecek emarelere rastlanmamaktadır.

«Denizden korkunç bir rüzgar geldi... Önünde ancak gümbürtüyle karanlık semaya doğru yükselen korkunç gecede birbiri üzerine çullanmak isteyen ve arka arkaya sağlam karaya çarpan dağlar gibi sular görüyordu. Onlar, ormandaki bütün vahşi hayvanların bağırması gibi uluyarak geliyorlardı.⁽²⁵⁾»

Hikayenin sonunda dünyayı aklın kudretiye yönetebileceğine inanan Hauke Heien tabiatın gücüne mağlup olur ve ailesi ile birlikte boğularak ölürlür.

(25) Storm, s. 115.